

Let's talk about sex

En implementeringsstudie om rektorers arbete för sex-och
samlevnadsundervisningen på svenska gymnasieskolor

Abstract

This research studies problems in implementation principles can face when it comes to sexual education in Swedish high schools. Skolinspektionen recently published a report on sexual education in Sweden showing that sexual education is unequal amongst Swedish schools. One of the problems is that the principles rarely implement what should be implemented in the sexual education. This study aims to find reasons for this. The study uses an implementation analysis claiming that for a successful implementation, the implementer needs to *understand* what should be implemented, have the *resources* for the implementation and have the *will* to implement.

In this comparative case study principles of two schools have been interviewed, to investigate if a relation can be found between how well the principles have fulfilled these criteria and how good the quality of the sexual education is. The results show that the school with good quality on sexual education fulfilled the criteria to a greater extend and vice versa. When analyzing the results it is shown that the criteria that differed the most between the school is the criteria *will*. The study indicates that the three criteria plays part in principles implementation in sexual education i Swedish high schools.

Nyckelord: sex-och samlevnadsundervisning, implementering, rektorer, förstå, kunna, vilja, gymnasieskolor

Antal ord: 9269

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1.
1.1 Syfte och frågeställning.....	2.
2. Sex-och samlevnadsundervisning.....	4.
2.1 Skolan som arena.....	4.
2.2 Skolinspektionen granskar.....	5.
2.3 Sex-och samlevnadsundervisning: utvecklingsområden och tidigare forskning.....	6.
2.4 Avgränsningar.....	7.
2.5 Styrdokument.....	8.
3. Teori.....	12.
3.1 Implementering.....	12.
3.2 Förstå, kunna, vilja.....	14.
3.3 Rektorns roll.....	14.
4. Metod.....	17.
4.1 Forskningsdesign.....	17.
4.2 Operationalisering.....	18.
4.2.1 Kvalité på sex-och samlevnadsundervisning.....	18.
4.2.2 Förstå, kunna, vilja.....	19.
4.3 Val av fall.....	19.
4.3.1 Skola 1.....	20.
4.3.2 Skola 2.....	20.
4.4 Material.....	21.
4.5 Etiska överväganden.....	22.
5. Analys.....	24.
5.1 Skola 1.....	24.
5.2 Skola 2.....	27.
5.3 Jämförelse.....	30.
5.3.1 Förstå.....	30.
5.3.2 Kunna.....	31.
5.3.3 Vilja.....	31.

6. Diskussion	33.
7. Slutsats	36.
8. Referenslista	38.
9. Bilagor	42.
9.1 Bilaga 1 - Intervjumall.....	42.

1. Inledning

Sex och samlevnadsundervisningen är ett område i gymnasieskolan som lägger grund för elevernas framtida syn på faktorer som sexualitet, identitet och könsroller. Undervisningen verkar i ett förebyggande diskrimineringsyfte och främjar den framtida nivån av sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter hos eleverna (Skolinspektionen, 2017:9). Att sex- och samlevnadsundervisningen är av god kvalitet är således viktigt på ett individuellt plan samt på ett samhällligt plan.

Skolinspektionen presenterade i februari 2018 en granskning av sex- och samlevnadsundervisningen på svenska skolor. Resultatet som presenterades visade att bland annat rektorer måste förbättra sitt arbete inom en rad områden för att säkra att sex- och samlevnadsundervisningen är av god kvalitet. Den visade att rektorer måste verka för bättre systematisk uppföljning och kvalitetsarbete. Vikten av att rektorer skapar förutsättningar för samverkan mellan lärare och annan personal är något som både Skolinspektionens rapport och annan forskning inom området pekar på. Skolinspektionen visar en bild av en sex- och samlevnadsundervisning som idag är ojämlig, där elever i olika skolor får ojämliga förutsättningar för att förhålla sig till området på ett hälsosamt sätt. Vad som inte framkommer i granskningen eller i annan tidigare forskning är vad de finns för eventuella hinder för rektorer att implementera detta i verksamheten för sex- och samlevnadsundervisningen, något som eventuellt kan förklara kvalitetsskillanden i undervisningen.

Utifrån det ovannämnda ämnar den föreliggande studien att se om det finns ett samband mellan att bedriva en god sex- och samlevnadsundervisning och rektorers möjlighet att implementera de ovannämnda förbättringsområden som presenterats av Skolinspektionens rapport. Detta görs genom en komparativ fallstudie med två fall, där den ena skolan har bedrivit en god sex- och

samlevnadsundervisning och den andra skolan en mindre god. Genom intervjuer ser vi till hur rektorerna förhåller sig till några av de kriterier som implementeringsforskare menar är nödvändigt för en lyckad implementering. Utifrån detta ämnar studien urskilja om möjligheterna för rektorer att implementera dessa utvecklingsområden i sex-och samlevnadsundervisningen borde öka för att förbättra förutsättningarna för att bedriva en god sex-och samlevnadsundervisning.

1.1 Syfte och frågeställning

Studiens syfte är att hitta en förklaring till den ojämlika sex-och samlevnadsundervisningen, som i längden kan verka för att motverka detta. Det görs genom att titta på förklaringar till varför rektorns implementering av: *kvalitetsarbete, systematisk uppföljning och samverkan mellan lärare i verksamheten för sex-och samlevnadsundervisning* är bristande. Således söker vi, utifrån analysmodellen för implementering *förstå, kunna, vilja*, förståelse för om rektorns implementeringsarbete kan ligga bakom den idag ojämlika sex-och samlevnadsundervisningen på gymnasieskolor i Sverige. Frågeställningar den föreliggande studien ämnar svara på är således:

- Har skolor som bedriver en god sex-och samlevnadsundervisning en rektor som i större mån uppfyllt kriterierna *förstå, kunna, vilja* i implementeringsprocessen?
- Har skolor som har en bristande sex-och samlevnadsundervisning en rektor som i mindre mån uppfyllt kriterierna *förstå, kunna, vilja* i implementeringsprocessen?

- Kan vi urskilja ett samband mellan kvalitén på sex-och samlevnadsundervisningen och i vilken mån rektorn har uppfyllt kriterierna *förstå, kunna, vilja* i implementeringsprocessen?

2. Sex-och samlevnadsundervisning

2.1 Skolan som arena

Sex-och samlevnadsundervisningen har bred relevans för både individ och samhälle. Den har ett syfte att öka jämställdhet, främja sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (framöver betecknat som SRHR), motverka missuppfattningar om sexuellt överförbara sjukdomar och synliggöra den positiva sexualiteten. Den tar upp aspekter som sexualitet, relationer, identitet och könsnormer och ska rymma såväl medicinska aspekter, som juridiska och psykologiska. Sex-och samlevnadsundervisningen har inte endast ett syfte att motverka oönskade graviditeter och könssjukdomar, undervisningen ska även motverka diskriminering, kränkande behandling och främja jämställdhet (Skolinspektionen, 2017:9). Att skolan är en viktig plattform för ungdomar att ta till sig detta är ett flertal forskare eniga om. Margareta Forsberg menar i den internationella kunskapssammanställningen *”Ungdomars sexuella hälsa”* (2007) att:

”De internationella rapporterna kommer så gott som samstämmigt fram till slutsatser som handlar om att skolan är den centrala arenan för undervisning om sex-och samlevnad.” (Forsberg, 2007:48)

Även Folkhälsoinstitutets studie *UngKab15* (2017) ger belägg för skolans väsentliga roll. Studien menar att skolan är en central arena för främjandet av SRHR och är särskilt viktig för unga killar som inte når andra plattformar, så som ungdomsmottagningar, i samma utsträckning som tjejer. Det menas att det därför är än viktigare att utveckla och kvalitetssäkra undervisningen i skolan. Studien menar att ojämlika förhållanden bidrar till skillnader i tillgång och tillgänglighet till förebyggande insatser, där skolan är en väsentlig plattform (Ungkab15, 2017:10). Men grund i det ovannämnda är det alltså ytterst relevant

för oss att studera skolan som en central plattform för ungdomars lärande i området.

2.2 Skolinspektionen granskar

Skolinspektionens rapport, som undersökte sex-och samlevnadsundervisning i svenska skolor, omfattar en materialinsamling baserat på enkätundersökningar på 450 skolor och djupare granskning av 28 skolor. Granskningen tittade på olika skolformer i Sverige, så som gymnasieskolor och grundskolor, friskolor och kommunala skolor samt särskolor. Syftet med granskningen var att kartlägga rektorers styrning i att skapa förutsättningar för att bedriva en god sex-och samlevnadsundervisning, men även innehåll och genomförande av sex-och samlevnadsundervisningen granskades (Skolinspektionen, 2018:5). De resultat som framkommer av rapporten, både i den kvantitativa granskningen av de 450 skolorna och den kvalitativa av de 28 skolorna, centrerar mycket kring att rektorers behöver förbättra förutsättningarna för att kunna bedriva en god sex-och samlevnadsundervisning. Rapporten visar bland annat att lärare behöver stöd och verktyg för att bedriva undervisningen, att endast en fjärdedel av rektorerna följer upp undervisningen och att rektorer i liten utsträckning säkerställer lärares kompetens inom området (Skolinspektionen, 2018:6). Resultaten visar även att endast 36% har kartlagt vem som gör vad i undervisningen, 25% har satt upp mål för undervisningen och att mer än hälften av skolorna inte dokumenterar sitt arbete med sex-och samlevnadsundervisningen (Skolinspektionen, 2018:3). Ett annat resultat som framkommer är att eleverna endast görs delaktiga i undervisningen på hälften av skolorna (Skolinspektionen, 2018:24) och att på hälften av skolorna samverkar lärarna inte kring sex-och samlevnadsundervisningen (Skolinspektionen, 2018:34). Alla dessa faktorer bidrar till en sex-och samlevnadsundervisning som är ojämlik, inom och utanför skolorna, och till elever som inte får lika förutsättningar för det som sex-och samlevnadsundervisning ska lägga grund för, hos individen och samhället.

2.3 Sex-och samlevnadsundervisning: utvecklingsområden och tidigare forskning

Bilden som framkommer av Skolinspektionens granskning innebär att skolor, med rektorer i ledning, måste förbättra förutsättningarna för sex-och samlevnadsundervisningen. Huruvida utvecklingsområdena som presenteras av Skolinspektionen är av relevans kan vi finna stöd i från tidigare forskning på ämnet. Skolinspektionen menar att ett utvecklingsområde är att styrningen måste bli tydligare (Skolinspektionen, 2018:5) något som även RFSU framhäver, att undervisningen bör bedrivas på ett sådant sätt att det finns tydlig styrning och mål. Elevinflytande, som i linje med granskningen är ett utvecklingsområde, är även detta viktigt för undervisningen enligt RFSU, som också framhäver att eleverna behöver göras delaktiga i undervisningen (RFSU, 2013:6). Hans Knutagård menar, i en studie av RFSU, att informationen måste vara begriplig och meningsfull för individen och att mottagaren känner en känsla av sammanhang (Knutagård, 2000:12), något som ytterligare motiverar vikten av elevinflytande. Vidare menar Margareta Forsberg, fil. dr. i socialt arbete, i en kunskapssammanställning om internationell forskning på ungdomars sexuella hälsa, utförd av Socialstyrelsen, att sex-och samlevnadsundervisning måste bedrivas med en så kallad bred ansats. Flera delar ska då fogas samman i undervisningen med hjälp av olika aktörer, metoder och moment, för bästa resultat (Socialstyrelsen, 2007:14). Skolinspektionen menar att skolorna måste utveckla vad som kan kallas för denna ”breda ansats”. Lärare samverkar inte i den utsträckning som krävs (Skolinspektionen, 2018:34) men däremot sker undervisningen relativt återkommande, något som kan inkluderas i den ”breda ansatsen”. Skolinspektionen menar att detta är något som rektorer måste lyckas bättre med att implementera verksamheten (Skolinspektionen, 2007:18). RFSU menar vidare att undervisningen kräver tydligt ledarskap (RFSU, 2010:58).

Detta är vad Skolinspektionen presenterar som en av de största bristfaktorerna gällande förutsättningarna för sex-och samlevnadsundervisning. Vikten av bra ledarskap för sex-och samlevnadsundervisningen stärks även av SRHR.se, en hemsida framtagen i samarbete med *Pedagogiskt Centrum* och *Kunskapscentrum för sexuell hälsa* i syfte att främja SRHR. Här trycker de på att skolledningen behöver ta ansvar för utveckling, planering och ämnesövergripande undervisning (SRHR, d:u). Att rektorer implementerar dessa delar i sitt eget arbete och i verksamheten för sex-och samlevnadsundervisningen har alltså visat sig både väsentligt och idag bristande. Det är således kring ett antal av dessa utvecklingsområden som vi kommer studera i förhållande till rektorers möjlighet till implementering.

2.4 Avgränsningar

Studien avgränsas till att studera kommunala gymnasieskolor. Denna avgränsning grundar sig bland annat i att studier har visat att skolan är en central plattform när unga ska lära sig om de områden som innefattas i sex-och samlevnadsundervisningen, på ett individuellt och samhälleligt plan (UngKab15, 2015:98), där gymnasieskolan är den skolform som riktar sig till ungdomar av denna ålderskategori. Att studera kommunala gymnasieskolor gör att resultaten kan påverka ett större antal individer, då det finns fler kommunala gymnasieskolor än friskolor i Sverige (Friskolornas Riksförbund, 2017:1) Vidare har jag valt att begränsa gymnasieskolor till att inte inkludera sarskolor, då förutsättningarna för sex-och samlevnadsundervisningen på dessa skolor skiljer något sig åt (Skolverket, 2014:13-16) Avgränsningar har behövts göras dels på grund av studiens begränsande omfattning men också för att de olika skolformerna skiljer sig åt. Genom att därav centrera undersökningen till en skolform ökar möjligheterna till att generalisera resultaten till andra gymnasieskolor av samma karaktär. Att studera olika skolformer skulle vara problematiskt då det skulle finnas för mycket olikheter dessa emellan som skulle minska tillförlitligheten till resultaten. Detsamma gäller avgränsningen att inte

närmare studera hur skolor arbetar med sex-och samlevnad riktat mot nyanlända.

2.5 Styrdokument och styrning

Då studien ämnar undersöka möjligheterna till implementering måste vi här urskilja vad det är menat att rektorer ska implementera utifrån styrdokument. Vi ska i detta avsnitt se till vilka styrdokument det finns som Skolinspektionen framhäver att rektorerna ska förhålla sig till i arbetet med sex-och samlevnadsundervisning, men även se till annan styrning som inte grundar sig i styrdokument. För att förstå rektorers möjlighet till implementering måste vi först studera vad som är avsett att implementera. Det är väsentligt att se vad det finns för styrning som rektorer ska förhålla sig till i området, för att se hur styrningen ser ut gällande de presenterade utvecklingsområdena. Skollagen, i dess nuvarande form framtagen år 2010, innehåller bestämmelser om skolväsendet. Skollagen (2010:800), SkoL 1:1, anges att till skolväsendet hör ett antal skolformer, däribland gymnasieskolor. Skollagen innefattar lagar som generellt berör skolväsendet och ska tillämpas gällande utbildningen och går således inte in specifikt på ämnesområden. Till att börja med säger skollagen att:

- 9 § Utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas (SFS 2010:800)

Således ska de skillnader som idag finns i sex-och samlevnadsundervisningen på skolor runt om i Sverige inte finnas och måste aktivt motverkas. Vidare är det juridiskt fastslaget i skollagen att rektorn har ett särskilt ansvar för att elever inom gymnasieskolan får kunskap om sex-och samlevnad. Detta framkommer i gymnasieskolans läroplan:

- 2.6 Rektors ansvar

eleverna får kunskaper om sex och samlevnad, konsument- och trafikfrågor samt riskerna med tobak, alkohol, narkotika och andra droger. (SKOLFS 2011:144)

Rektorn har ett särskilt ansvar för detta område då sex-och samlevnad är ett ämnesövergripande område och ligger således inte i någon specifik kursplan.

Vidare finner vi bland styrdokumenterna en rad förordningar och lagar kopplat till de utvecklingsområden för sex-och samlevnadsundervisningen som Skolinspektionen visat på. I skollagen finner vi:

4 Kap 4 § Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå

Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.

Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena. (SFS 2010:800)

Rektorn har ett juridiskt ansvar att planera undervisningen, följa upp och utveckla utbildningen. Rektorns ska alltså kvalitetssäkra sex-och samlevnadsundervisningen. Vidare framgår i Skollagen:

- 4 kap 6 § Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras (SFS 2010:800)

Skolverket, formellt Statens skolverk, är en central förvaltningsmyndighet för det

offentliga skolväsendet. Skolverket har en stor andel uppdrag direkt från regeringen. Skolverket tar fram kunskapskrav, föreskrifter, allmänna råd och nationella prov och har en stark ställning i det svenska utbildningsväsendet (Skolverket:2018) Skolverket framhäver föreskrifter och allmänna råd om hur rektorn borde arbeta med sex-och samlevnadsundervisningen.

- För att öka kvaliteten på sex- och samlevnadsundervisningen behöver rektor följa upp och utvärdera undervisningen med jämna mellanrum. (Skolverket, 2013:24)

- Personalen ska vara väl utbildad och skolledningen ska stödja arbetet (Skolverket, 2017)

Skolverket uttrycker även rektorns ansvar för att skapa förutsättningar för en god sex-och samlevnadsundervisning i ett stödmaterial till gymnasieskolan. Där uttrycks följande:

- “Om skolans värdegrundsarbete ska kunna landa hos eleverna på ett likvärdigt sätt krävs styrning från rektors sida. För att öka kvaliteten på sex- och samlevnadsundervisningen bör rektor följa upp och utvärdera undervisning regelbundet. Rektor behöver se till att personalen är involverad i utvärdering och utveckling av undervisningen. Det kan handla om vilka metoder och arbetssätt som används, hur man dokumenterar sitt arbete eller vilken fortbildning som behövs” (Skolverket, 2013:24-25).

Enligt läroplanen från gymnasiet så ska även rektorn skapa förutsättningar för samverkan mellan lärare och kurser, utifrån följande skrivelse:

- Rektorn(...) har (...) ett särskilt ansvar för att: samverkan mellan lärare i olika kurser kommer tillstånd så att eleverna får ett sammanhang i sina studier(SKOLFS 2011:144).

Rektorns ansvarar för sex-och samlevnadsundervisningen och för att skapa förutsättningar för en god undervisning genom sådant som samverkan mellan lärare, systematisk uppföljning, att planera, utvärdera och utveckla och jobba med kvalitetsarbete inom alla ämnen och däribland sex-och samlevnadsundervisningen. Detta framkommer alltså i en rad styrdokument som rektorer ska förhålla sig till. Utvecklingsområdena som Skolinspektionen visar på i ämnet är således inte något som Skolinspektionen endast *önskar* se en förbättring av utan något som framkommer ur diverse styrdokument att rektorer ska implementera i verksamheten. Utifrån de utvecklingsområden som presenteras i Skolinspektionens rapport, vad den tidigare forskningen anser om hur sex-och samlevnadsundervisning ska bedrivas och vad styrdokumenterna säger kommer studien att se till rektorernas möjlighet att implementera följande i sex-och samlevnadsundervisningen:

- *Rektorns ansvar för kvalitetsarbete: Kap 4 §4 och 6 Skollagen*
- *Rektorns ansvar för systematisk uppföljning av undervisningen: kap 4 § 3 och 4 Skollagen*
- *Samverkan mellan personal: gymnasieskola: SKOLFS 2011:144, avsnitt 2.6 Skolverket*

Dessa implementeringsobjekt väljs då Skolinspektionen i linje med den tidigare forskningen trycker på vikten av dessa i verksamheten för sex-och samlevnadsundervisningen. På grund av studiens begränsade omfattning studerar vi tre delar av skollagen och läroplanen för gymnasieskolan. Att dessutom studera något som sägs ur läroplanen och något som sägs ur skollagen är av relevans för att se om det finns en skillnad i hur rektorerna prioriterar att implementera dessa.

3. Teori

3.1 Implementering

För att kunna studera implementering måste vi klargöra vad implementering innebär i en statsvetenskaplig kontext. Implementering betyder verkställa, genomföra, realisera och kan ses som processen mellan beslut och resultat (Vedung, 2016:13). Vedung menar att forskningen om implementering är mångvetenskaplig utan institutionell hemvist då det till stor del handlar om vilket objekt som ska implementeras och det behöver heller inte nödvändigtvis begränsas till offentlig policy (Vedung, 2016:29). Implementeringsprocessen är lång och i studier om implementering är det viktigt att skilja på implementeringsobjektet och utförandet av implementering (Vedung, 2016:30), detta för att säkra att man mäter det som är avsett att mäta, något som vidare kommer att göras i studien.

Vedung tar upp begreppet frontbyråkrater, som är de som arbetar längst ut med implementeringen, mot medborgarna. Frontbyråkrater tillämpar policys men skapar de inte. Vedung menar att det inte finns några klara riktlinjer av vem som räknas som en frontbyråkrat, utan att det är helt situationsberoende (Vedung, 2016:s 80-90). Rektorer kan således tolkas som frontbyråkrater då dessa tillämpar policys i skolan.

3.2 Förstå, kunna, vilja

I Lennart Lundquists bok *Implementation Steering*(1987) presenteras en analysmodell där man ser till vissa kriterier som Lundquist menar måste uppfyllas för en lyckad implementering. Dessa kriterier är : *förstå, kunna, vilja* och nedan presenteras dessa närmare.

Förstå handlar om i vilken mån tillämparna uppfattar riktlinjerna korrekt (Lundquist, 1977:87). Lundquist menar att antaganden alltid är objektiva och det finns alltid utrymme för missförstånd. Den styrande måste således göra att tillämparen har goda förutsättningar för att förstå. Detta kan exempelvis göras genom att språket anpassas till mottagaren (Lundquist:1998:76). Vedung menar vidare att där det finns ett stort handlingsutrymme, som det finns för rektorer (Jarl, 2012:95), så kan implementeringsobjekten tolkas olika. Det är därför av vikt att den styrande utbildar och upplyser mottagaren (Vedung, 2016:83-86). För att kriteriet förstå ska vara uppfyllt av tillämparen krävs det bland annat beslutsämnedom, att tillämparen vet om vad som ska implementeras. Denne behöver också ha möjlighet till information från den styrande rörande detta. Vidare ska tillämparen också förstå konsekvenser och resultat från implementeringen. Denne ska veta vad det innebär och förstå sin egen roll i processen (Lundquist, 1998:76).

Kunna innefattar vilka förutsättningar tillämparna har att utföra implementeringen (Lundquist, 1987:87). Det kan handla om ekonomiska och materiella resurser, alternativt antal anställda, mängden kunskap eller hur mycket tid som finns till förfogande. Lundquist menar att den styrande ska tillgodose den implementerande aktören med de resurser som krävs för att genomföra implementeringen (Lundquist, 1998:77). Den styrande måste även ta andra offentliga regelverk i beaktning för att se om tillämparens implementering av objektet är genomförbart (Vedung, 2016:94).

Vilja rör den implementerande aktörens personliga uppfattningar (Lundquist, 1987:43). Om denne ogillar policyn eller inte litar på systemet där utformaren befinner sig så kan det för tillämparen finnas belägg för att motverka denna (Vedung, 2016: 85). Känner sig tillämparen däremot lojal gentemot det system där utformaren befinner sig i så är motivationen för tillämparen att implementera dessa större och chanserna för en lyckad implementering bättre.

Lundquist menar att den styrande kan påverka tillämparens vilja dels genom att stärka de andra två faktorerna men också genom att få tillämparen att identifiera sig med policyn (Vedung, 2016:85).

3.3 Rektorns roll

Som presenterat i avsnitt 2.4 så har rektorn dels ett ansvar att implementera vissa lagar/förordningar i sex-och samlevnadsundervisningen och behöver också i större utsträckning förbättra huruvida de implementerar dessa. Att därför reda ut rollen rektorer har när det kommer till implementering i skolan är av väsentlighet för den föreliggande studien. Maria Jarl menar i boken *Skolan och det kommunala huvudmannskapet* (2012) att rollen rektorn har i sin profession är komplex. Hon menar att det inte sällan finns en konflikt i att rektorn å ena sidan verkar för lärarna och är en del av lärarkollegiet och å andra sidan är en kommunal tjänsteman och att lojalitetstvister kan uppstå. Detta skulle kunna påverka rektorns möjlighet till implementering, där man dras mellan intressen (Jarl, 2012:103). Utifrån analysmodellen som presenteras ovan är ett av kriterierna för att lyckas med god implementering just lojalitet, där det innebär att tillämparen måste vara lojal gentemot styrdokumentet för att vilja implementera dessa (Vedung, 2016:85) Därmed kan lojalitetstvister, där rektorn dras emellan de styrande och lärarna, påverka huruvida rektorer vill implementera styrdokumentet från de styrande. Jarl menar vidare att det är vanligare att rektorer är lojala gentemot de styrande i större kommuner än i mindre kommuner (Jarl, 2000:100). Detta är även något vi ska försöka urskilja ur resultaten, för att se om vi kan finna en alternativ förklaring till vårt resultat. Detta för att öka resultatens tillförlitlighet.

Rektorers roll i implementeringsprocessen beror till stor del på vilken vinkel man avser ta i studien. Enligt Peter Hupe och Michael Hill finns det två perspektiv att ta när det kommer till implementering: top-down och bottom-up. Top-down innebär att implementeringen styrs från den högsta nivån till nivån

där tillämpningen ska ske (Hill- Hupe, 2014:44-46) exempelvis vid frontbyråkraterna där det når medborgarna. Det motsvarande, bottom-up, som istället innebär att implementeringen handlar om där offentliga tjänster lämnas över till de som det berör, ett perspektiv som främjar tillämparen då man ser på det utifrån dennes perspektiv. Enligt ett bottom-up perspektiv är det alltså inte skollagen som är avgörande för skolan och undervisningen utan frontbyråkraterna såsom lärare och rektorer, då det är dessa individer som i slutändan formar implementeringen och implementeringsobjekten (Hill-Hupe, 2014:51-53). Vad som främst skiljer dessa två perspektiv åt är synen på lagar och styrdokument. I bottom-up ifrågasätts det huruvida implementeringsobjekten ens är relevanta och det är tillämparen som avgör detta (Hill-Hupe, 2014:51-53) och i ett top-down är lagar och styrdokument grundläggande (Hill-Hupe, 2014:44-46). Vidare förklarar Michael Lipsky relationen mellan bottom-up perspektivet och frontbyråkrater. Han menar att frontbyråkrater genom ett bottom-up perspektiv försöker klara av pressen från å ena sidan de styrande och å andra sidan de som implementeringen berör (Lipsky, 2010:76). Här ser vi en koppling till Maria Jarls tidigare nämnda forskning om hur rektorer slits emellan press från olika håll. Bo Rothstein menar däremot att verkligheten inte alltid tycks ha en klar skiljelinje mellan de två perspektiven (Rothstein, 2001:189-90). Rothstein menar att det finns en mellanposition. Enligt honom är det felaktigt att se implementering som en direkt respons på politiska beslut, som ett top-down perspektiv, men att implementeringen skulle vara helt fränkopplad och opåverkad av politiska beslut, som ett bottom-down perspektiv, är inte heller rätt sätt att se det (Ibid). Det är i denna mellanposition som studiens förhållande till implementering tar avstamp ifrån. Utifrån analysmodellen förstå, kunna, vilja kan vi urskilja både ett bottom-up och ett top-down perspektiv. Vi är intresserade av de politiska beslut vi studerar, hur de styrande styr implementeringen och vilka förutsättningar de skapar för tillämparen till genomförandet. Likaså är vi intresserade av på vilket sätt tillämparen upplever sig frikopplad från dessa, viljan att tillämpa och huruvida denne anser implementeringsobjekten att vara

relevanta. Rothstein menar att snarare än att definiera precisa mål för implementeringen så skapar centrala nivåer yttre ramar för tillämpande, genom information, regler och ekonomiska incitament (Rothstein, 2001:190). Hur väl dessa ”yttre ramar” fungerar vid tillämpande i sex-och samlevnadsundervisningen blir något att utläsa ur resultaten.

4. Metod

4.1 Forskningsdesign

Studien är utformad som en komparativ fallstudie, då det lämpligaste sättet att förstå rektorers arbetssituation när det kommer till implementering är att studera det kvalitativt. I den föreliggande studien utgår vi från två fall, som närmare kommer att presenteras i avsnitt 5.3. Fallen är valda med grund i dess resultat utifrån Skolinspektionens granskning, den ena med gott resultat och den andra med mindre gott resultat. Således väljer vi fall med variation, något som är fördelaktigt vid komparativa fallstudier då det ökar vår möjlighet till generalisering (Teorell-Svensson, 2007:230). Detta görs för att se om vi kan finna vad som skulle kunna påstås vara ett samband mellan den skolan som har gott resultat och huruvida rektor utifrån *förstå, kunna, vilja* har goda förutsättningar för implementering. Möjligheten att generalisera resultaten hade varit större om vi inkluderat ett större antal fall i studien då resultaten hade grundats en större materialinsamling, vilket är något som bör tas i beaktning. Varför detta inte har gjorts är då det centrala i studien är att se till fall där vi har information från resultaten från Skolinspektionens rapport. Då vi vill se om vi kan finna ett samband mellan resultaten från rapporten och resultaten som framkommer av studien har det värderats att använda skolor där resultaten från Skolinspektionens rapport har varit tydliga, hellre än att ha fler antal fall med otydliga resultat. Detta för att säkerställa att de slutsatser vi kan dra av studien om eventuella samband inte grundar sig i en subjektiv tolkning, något som är viktigt för att säkra studiens reliabilitet.

4.2 Operationalisering

4.2.1 Kvalité på sex-och samlevnadsundervisning

För att se om faktorerna *förstå*, *kunna*, *vilja* har någon betydelse för hur väl man lyckas implementera styrdokument rörande undervisningen och sex-och samlevnadsundervisningen som sådan, måste vi finna ett sätt att mäta kvalitén av sexualundervisning. Att mäta hur god en sexualundervisning är kan vara problematiskt, då det är en värdefråga. Vad kvalité och vad god innebär kan skifta. Då studien tar avstamp i resultaten från Skolinspektionens rapport om sex-och samlevnadsundervisning i Sverige så utgår studien dels från vad de menar är nödvändigt att implementera för att bedriva god sex-och samlevnadsundervisning, men det grundas även i vad tidigare forskning säger om hur en god sex-och samlevnadsundervisning ska bedrivas. Dessa har kopplats till vad styrdokumenten säger och således ska vi mäta god kvalité på sex-och samlevnadsundervisningen utifrån följande kriterier: att rektor genom kvalitetsarbete systematiskt följer upp, utvärderar och utvecklar området och att rektor skapar förutsättningar för samverkan mellan lärare. Dessa kriterier kopplas till följande lagar/förordningar:

- Rektorns ansvar för kvalitetsarbete: *Kap 4 §4 och 6 Skollagen*
- Rektorns ansvar för systematisk uppföljning av undervisningen: *kap 4 § 3 och 4 Skollagen*
- Samverkan mellan personal: *gymnasieskola: SKOLFS 2011:144, avsnitt 2.6 Skolverket*

Dessa tre har valts utifrån vad som kunnat urskiljas ur fallens resultat från Skolinspektionens rapport, där det fall som gjort bra ifrån sig implementerat

dessa på ett lyckat sätt och det fall som gjort mindre bra ifrån sig implementerat dessa på ett mindre lyckat sätt eller inte implementerat dessa alls. På grund av studiens begränsade omfattning operationaliseras god sex-och samlevnadsundervisning endast genom tre kriterier som, men som utifrån Skolinspektionens rapport ändå kan ses som träffsäkert. Att studera huruvida rektorer har möjlighet att implementera de ovannämnda implementeringsobjekten kan även säga något om rektorers möjlighet att implementera liknande objekt och kan därmed generaliseras till andra områden än sex-och samlevnadsundervisningen.

4.2.2 Förstå, kunna, vilja

Kriterierna *förstå, kunna, vilja* görs mätbara baserat på vad som tidigare presenterats i avsnitt 3.2 och därför presenteras inte detta närmre här. Frågorna i intervjuerna är baserade på dessa underliggande kriterierna och således mäts det huruvida rektorer uppfyller respektive kriterium.

4.3 Val av fall

Fallen är valda utifrån resultaten från Skolinspektionens rapport. Efter att noggrant ha kartlagt vad Skolinspektionen menar är en god sex-och samlevnadsundervisning och att ett flertal gånger gått igenom resultaten från varje gymnasieskola, har jag valt mina fall. Valen grundar sig i om resultaten varit att sex-och samlevnadsundervisningen är av hög kvalité eller av låg kvalité, och därefter valt ett fall av varje. De valda analyspersonerna, rektorerna, har grundats i urval på resultaten från Skolinspektionen och inte utifrån vilka individer de är, vilken erfarenhet de besitter i sin profession som rektorer eller dylikt. Skolinspektionens resultat är noggrant granskade återkommande gånger för att säkerställa att valen av fall är de som kan möjliggöra ett trovärdigt resultat på bästa sätt. Att skolorna är belägna i en mindre respektive en större kommun är

fördelaktigt då vi kan kontrollera våra resultat mot Maria Jarls forskning om hur rektorer arbetar i mindre respektive större städer. Det ska däremot vara klart för läsaren att valet av fall grundar sig i resultaten från Skolinspektionens rapport och inte i storleken på kommunerna i fråga.

4.3.1 Skola 1

Skola 1 är en kommunal gymnasieskola. På skolan erbjuds utbildning för cirka 500 elever och skolan leds av en rektor och två biträdande rektorer. På skolan finns både yrkesförberedande-, högskoleförberedande- och introduktionsprogram. Skolan är belägen i en mindre kommun (Skolinspektionen, 2018:2). I Skolinspektionens närmare granskning av skolan framkom att det fanns en rad brister i sex-och samlevnadsundervisningen. Den visar att ingen systematisk uppföljning sker, inga specifika mål på sex-och samlevnadsundervisningen framhålls och uppföljning sker på ett generellt plan utan specifikt fokus på sex-och samlevnad. Kompetensen i ämnet följs inte upp. Skolinspektionen lägger fram delar som skolan måste utveckla inom sex-och samlevnadsundervisningen så som att rektorn måste börja det systematiska arbetet, med uppföljning, utvärdering och utveckling. Vidare måste rektorn skapa de förutsättningar som krävs för att lärare ska kunna samverka och genomföra ämnesövergripande undervisning. Resultaten från Skolinspektionen och de tydliga mindre goda resultaten från granskningen ligger till grund för valet av detta fall.

4.3.2 Skola 2

Skola 2 är en kommunal gymnasieskola, belägen i en förort i en större kommun. Skolan består av fem skolenheter som leds av varsin rektor. På skolan finns högskoleförberedande program samt introduktionsprogram och skolan har cirka 700 elever (Skolinspektionen, 2018:2). Skolan är belägen i en större kommun. Resultaten som har framkommit av Skolinspektionen är mycket goda. Skolan har samlat sex-och samlevnadsundervisningen under ett paraply, varunder undervisningen följs upp, utvärderas och utvecklas. Här sker även den samverkan

lärare emellan som är önskvärd för god sex-och samlevnadsundervisning. Lärare får den nödvändiga kompetensutvecklingen i ämnet. Enligt Skolinspektionen behöver inga områden inom sex-och samlevnadsundervisningen på skolan utvecklas. På grund av skolans goda resultat från granskningen är skolan vald som fall till undersökningen.

4.4 Material

Det empiriska materialet till denna studie har samlats in genom intervjuer. Samtliga intervjuer är av semi-strukturerad karaktär och utförda vid fysiska träffar, med inspelning på band. Intervjuerna har utförts utifrån de etiska överväganden som presenteras i avsnittet nedan. Materialinsamlingen utgör två djupintervjuer av semi-strukturerad form. De två intervjuerna utfördes på två skolor i olika kommuner med en rektor på respektive skola. Intervjuerna har transkriberats och materialet har gått igenom ett flertal gånger och analyserats i förhållande till studiens teoretiska utgångspunkt samt den analysmodell, som presenterats i avsnitt 3.2, som materialinsamlingen grundar sig på. Det är även utifrån detta som frågorna har formulerats. Materialet presenteras i avsnitt 6, där läsaren ges en inblick i intervjuerna. Detta görs genom citat ur intervjuerna för att ge läsaren en så god bild som möjligt av intervjun. På grund av studiens begränsade omfattning presenteras i analysavsnittet endast det relevanta från intervjun. Vid förekommande fall av otydligheter såsom hummande har de presenterade citaten i följande analysavsnitt redigerats för att öka läsarens förståelse.

Vid analyser baserade på intervjuer är det viktigt att vara medveten om de problem som kan uppstå vid materialinsamlingen och vid analysen av dem, som skulle kunna minska materialets giltighet. Dessa problem kan vara att intervjuaren tenderar att styra intervjun efter personliga intressen eller att tolka in svar mer negativt för att man personligen anser svaren vara felaktiga (Lantz,2013:100-101). Genom att ha en medvetenhet i detta har jag noggrant rannsakat mig själv och

varit ödmjuk inför att jag som intervjuare kan tolka in svaren felaktigt och har således varit noggrann vid min analys av materialet för att komma runt denna eventuella problematik.

Problematiken vid materialinsamlingen och analysering av materialet har varit att begränsa antalet frågor på grund av att intervjuerna inte kan vara för omfattande. Detta har däremot inneburit att svaren på intervjuerna har blivit något mer diffusa och att svaren inte alltid omfattar alla tre lagar/förordningar som studien avser. Denna problematik har jag överkommit genom att vara noggrann i min analys och urskilja vad de mer diffusa svaren innefattar och kopplat dessa till mitt teoretiska ramverk för att presentera ett tillförlitligt resultat. Frågorna som intervjun utgick ifrån finns att se i bilaga 1.

4.5 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet tar upp fyra forskningsetiska principer som bör beaktas vid en undersökning. Dessa fyra principer är applicerade på materialinsamlingen i studien. Kriterierna är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentiabilitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera de berörda av forskningen om den aktuella studien. I detta ska det tydligt framgå att deltagandet är frivilligt och att de uppgifter som hämtas in inte ska användas till något annat än forskningen syfte. (Vetenskapsrådet, 2007:7)

Samtyckeskravet innebär att den deltagande själv har rätt att bestämma över sitt deltagande. De har även rätt att bestämma över hur länge och på vilka villkor de ska delta. De ska kunna avbryta sin medverkan utan några negativa följder. (Vetenskapsrådet, 2007:8-9)

Konfidentialitetskravet innebär att alla uppgifter om den deltagande ska behandlas med största möjliga konfidentialitet. Personuppgifterna ska förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Detta innebär att enskilda människor inte ska kunna identifiera de iblandade (Vetenskapsrådet 2007:12)

Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som inhämtas av de deltagande endast får användas i forskningens syfte. Detta innebär att uppgifterna inte får lämnas ut i kommersiella avsikter eller liknande. Inte heller får uppgifterna användas på ett sånt sätt som direkt påverkar den enskilde utan särskilt medgivande från den berörda (Vetenskapsrådet, 2007:14)

Dessa principer från Vetenskapsrådet är något som har tillämpats och ämnas att tillämpas framöver. De deltagande har innan och under intervjun blivit informerade om att deltagandet är frivilligt, att det är möjligt att avbryta deltagandet eller att utelämnas svar. Vidare har de informerats om att behandlingen av personuppgifter sker anonymt och att det i största mån inte för utomstående ska gå att ta reda på den berörda deltagarens identitet. Därav utelämnas uppgifter som namn, skola och kommun i studien. Beskrivning av kommuner görs även på ett sätt som inte avslöjar den geografiska placeringen av kommunen, då detta dels inte är relevant i sammanhanget och dels kan göra det möjligt för utomstående att ta reda på information om den deltagande.

5. Analys

Nedan presenteras vad som framkommit av materialinsamlingen och analys därtill. Analysen av intervjuerna görs utifrån analysmodellen *förstå, kunna, vilja*. Analysen kommer först att presentera en skola i taget, med respektive intervju. På grund av att de tre kriterierna i analysmodellen har en tendens att gå samman i varandra presenteras inte analysen strikt utifrån dessa tre i ordning. Detta dels för att undvika att delar av materialet försvinner om det är diffust var detta ska placeras in och dels för att presentera intervjun så att den blir levande för läsaren så att denne kan skapa sig en så rättvis bild av materialet som möjligt. Vidare presenteras en jämförande del där resultaten från de båda skolorna ställs emot varandra där resultaten kommer presenteras utifrån de tre kriterierna för att göra jämförelsen så tydlig som möjlig för läsaren.

6.1 Skola 1

Rektor 1 menar att området sex-och samlevnad generellt har en otydlig och vag styrning. Det framgår inte vad som krävs och vilka kunskaper som eleverna ska erhålla. Hen tycks inte förstå hur det är menat att man ska jobba med systematisk uppföljning inom området och berör heller inte kvalitetsarbete trots de direkta frågorna. Vid fråga om dessa lagar/förordningar tydligt anger hur arbetet med sex-och samlevnad bör läggas upp svarar rektor 1 följande:

”Nej för gymnasiet del så är det ju övergripande och väldigt otydligt hur, man säger att eleverna ska ha kunskap om sex och samlevnad men sen finns det egentligen inget mer nedbrutet”.

Gällande om rektor 1 känner sig införstådd i konsekvenser och resultat av att implementera/inte implementera dessa tre lagar/förordningar så framkommer det

av intervjun att denne förstår vikten av sex-och samlevnadsundervisning i sig och hur detta kan bidra till ökad jämställdhet och ser vidare kopplingen till diskrimineringslagen och sådant som identitet. Däremot berör rektor 1 inte lagarna/förordningarna trots frågan och tycks inte fullt förstå vad de möjliga konsekvenserna av att inte ha med detta i sex-och samlevnadsundervisningen kan bli. Vidare menar hen att denne inte känner till någon vidare information om hur hen kan jobba med dessa lagar/förordningar i sex-och samlevnadsundervisningen på skolan. Det är upp till dennes egen tolkning vilken denne menar kan blir svårt ,men menar att tolkningsutrymmet för en rektor är viktigt:

”...eftersom skolan ska innefatta så mycket så kan man inte ha det detaljreglerat”.

Av intervju med rektor 1 framkommer att denne upplever att det största hindret med att implementera dessa är bristen på tid. Hen menar att möjligheten att få in dessa i de redan mycket fyllda läroplanerna är mycket små. Rektor 1 hävdar att både gällande systematisk uppföljning men även samverkan mellan personal är problematiskt att implementera utifrån ett tidsperspektiv. När vi berör frågan om samverkan mellan personal uttrycks följande:

”..för att då måste du ju, till exempel om du ska ordna en temadag, det tar väldigt mycket tid att förbereda, för att ska du göra det by the book (...). För det där gör man inte samtidigt som man gör allting annat från skolan, det blir en krock av allting man måste göra”.

När rektor 1 berör systematisk uppföljning menar denne att sådant också tar tid som inte finns i nuläget och att någon måste avsättas för att arbeta med det vilket kräver både tid och pengar. Rektor 1 ger nämligen även en bild av att det inte endast är tidsutrymmet som är bristande utan att de ekonomiska resurserna inte räcker till, något som denne uttrycker rakt ut. Vad som framkommer i intervjun gällande resurser såsom ekonomi och tid är att det klassiska uttrycket ”tid är pengar” i mångt och mycket stämmer. Där tid inte räcker till krävs det resurser i

form av personal som ansvarar för att utveckla sex-och samlevnadsundervisningen utifrån dessa tre lagar/förordningar. Personal måste avsättas till detta, men i nuläget sätter den ekonomiska aspekten och tidsaspekten stopp för detta.

Vad som tydligt framgår av intervjuerna är att rektor 1 är medveten om att området inte har prioriterats på skolan och är tydlig med att denne vet att området måste prioriteras mer för att undervisningen ska förbättras. Detta avses att ändras till nästa läsår. Hen menar även att förutsättningarna för lärare att samverka mellan ämnen i nuläget finns men att styrningen från rektor 1 inte har varit tydlig med att just sex-och samlevnad ska innefattas. Situationen rektor 1 ger en bild av att befinna sig i, där det inte finns tillräckligt med utrymme för allt som ska in i skolan, påvisas i följande citat:

”...Så att man får ju välja, man kan inte ha allting samtidigt liksom, för det är ju en massa direktiv i våra förordningar, som är mycket mycket mer än bara sex och samlevnad(...) då det är ju många aspekter som ska in i skolan.”

Sammanfattningsvis menar rektor 1 att styrningen kring dessa tre lagar/förordningar är otydliga och att det inte finns tillräckligt med information och kunskap för rektorer att ta del av för att underlätta implementeringen. Vidare är det största hindret tidsutrymmet, gällande alla tre lagar/förordningar, något som återkommer under intervjuens gång. Området sex-och samlevnad prioriterats inte heller i den mån som är nödvändigt, menar rektor 1, vilket troligtvis leder till att implementeringen av de tre objekten fallerar oavsett förutsättningar för det.

Som Maria Jarl menar så kan rektorns roll innebära lojalitetstvister i att denne antingen är mer lojal gentemot de styrande eller gentemot lärare på skolan. I fallet skola 1 så menar rektorn på att denne är mest lojal gentemot de styrande och styrdokumentet.

5.2 Skola 2

Rektor 2 känner till dessa tre lagar/förordningar samt att de bör implementeras i sex-och samlevnadsundervisningen. Vidare har denne förståelse för vad de tre lagarna och förordningarna innebär på ett större plan, men menar dock att det är upp till skolan på ett mindre plan och den tolkning som görs där. Rektor 2 menar också att det finns viss information och stöd för implementering av dessa på förvaltningsnivå.

”Det finns ju stöd både på förvaltningsnivå och på det utbildningsförvaltningen, vi ingår ju i en kommunal koncern av 14 skolor och där finns ju stöd i förvaltningen.”

Intervjun pekar också på att det finns en stor förståelse hos rektor 2 för varför implementeringsobjekten är viktiga. Hen menar att systematiskt kvalitetsarbete alltid är viktigt, för att kunna utveckla arbetet. Rektor 2 lyfter även problematiken om att när systematiken inte finns så hamnar ett framgångsrikt arbete på en enskild individ. När denne slutar så faller allt det goda arbetet mellan stolarna om inte systematiken finns där. Detta menar hen har varit fallet med sex-och samlevnadsundervisningen på skolor runt om.

”Systematiken är ju jätteviktigt där också. Det finns ju en systematik i och med att man utgår ifrån lagtext och rigger en organisation och sen försöker utvärdera och analysera och göra liksom på annorlunda sätt sen. Vi gör ju det i vårt arbete här då, det är ju det jag ser mest egentligen.”

Vidare framkommer det att rektor 2 ser vikten av att samverka lärare och ämnen emellan och har förståelse för varför detta borde implementeras. När vi talar om sex-och samlevnad borde vara ett eget ämne trycker rektor 2 just på det värdefulla i samverkan och ämnesintegrering.

”...att det finns den spridningen för det skapar ju också jätteintressant samarbeten och samverkan lärare emellan och dom lärare (...) och dom lärarna som har haft klasserna har ju lärt sig jättemycket i och med att det är, att det ligger på olika ställen, för det är ju, mognaden sker ju när man pratar med varandra. När man möter olika saker i olika sammanhang”.

Vi ser att rektor 2 har god förståelse för innebörden av implementeringsobjekten och vad konsekvenserna att inte implementera dessa i sex- och samlevnadsundervisning skulle bli.

Huruvida resurserna räcker till för detta på skolan har varit svårare att urskilja, då skolan i ett antal år har gjort en specifik satsning på sex-och samlevnadsundervisningen och därmed idag har sett till att de resurser som behövs finns. För att komma runt detta sökte intervjun få svar på dels hur det såg ut med resurser innan projektet startade och dels hur det ser ut idag, eftersom att detta är den egentliga tiden som är i huvudfokus för studien. Rörande om det finns tillräckligt med tid och ekonomiska resurser svarar rektor 2 följande:

”...det handlar ju alltid om en prioritering, det är en prioriteringsfråga, som allt annat som vi gör i vår verksamhet. När vi startade det här projektet då, som från början var tre år då hade vi, sökte vi och hade andra medel då, initialt”.

När man gjorde satsningen på sex-och samlevnad på skolan behövdes alltså ekonomiska resurser tillskjutas då de befintliga inte räckte. De medel som användes från skolan menar rektorn är en prioriteringsfråga. De hade ett projektmedel men sköt även till egna pengar för att komma igång. Hade skolan alltså inte prioriterat detta så hade det inte funnit tillräckligt med ekonomiska medel för att starta projektet och implementera dessa verksamheten.

Kriteriet vilja innefattar tillämparens motivation, prioriteringar och lojalitet gentemot styrdokumentet. Under intervju med rektor 2 är det tydligt att det är

väsentligt att området prioriteras för att implementeringen av objekten ska bli lyckad. Denne presenterar en skola där man har lyckats engagera ledningen och lärarna i frågan och dessutom genom motivation och höga ambitioner lyckats sprida projektet till andra skolor i förvaltningen. Rektor 2 menar att förutsättningarna på skolan för att implementera detta i sex-och samlevnadsundervisningen har varit goda, mycket på grund av att ämnet prioriteras.

”...det finns en ledning som prioriterar detta”.

Det framkommer under intervjun att motivation och prioritering har varit väsentligt för att implementera lagarna/förordningarna i undervisningen men också för sex-och samlevnadsundervisningen som helhet. Prioriteringen har gjort att man skapat utrymme för att få in detta i verksamheten men också att de ekonomiska resurser som har behövts har skjutits till. Det framkommer även att rektor 2 är motiverad att lägga ner det arbete som krävs trots att denne är medveten om att det krävs extra arbete för det, och likväl har det visat sig under intervjun att denne anser att det är upp till rektor 2 själv att ta till sig den kunskap som krävs för att implementera objekten på ett lyckat sätt.

”Sen kan man ju alltid söka medel o så om vi nu pratar om ekonomin o så, men då får man ju söka det, då får man lägga ner det arbetet”.

Vidare berör kriteriet vilja huruvida tillämparen känner lojalitet gentemot styrdokumentet. Kopplat till Jarls forskning om var rektorer har sin lojalitet, hos lärare eller gentemot de styrande, framkommer här att rektor 2 inte ser ett annat alternativ än att man måste vara lojal gentemot styrdokumentet i frågan. Det framkommer dock att denne anser att det är mycket att förhålla sig till.

”Ja det är fruktansvärt mycket men det är ju det vi har att förhålla oss till, och sen vad personalen tycker och tänker, det får vi ju förklara då, visa så har ser det ut”.

5.3 Jämförelse

5.3.1 Förstå

I detta kriterium kan vi urskilja ett top-down perspektiv, där det främst handlar om den styrandes arbete och huruvida denne har lyckats införa tillämparen i vad implementeringen innebär. Men likväl går det in i ett bottom-up perspektiv, där det trots allt handlar om tillämparen i fråga och vilka uppfattningar denne enskild skapar sig om implementeringen och dess objekt. Av intervjuerna framkommer att rektor 2 har en godare förståelse av vad implementeringsobjekten innebär, både i teorin och i praktiken. Denne trycker på vikten av dessa i verksamheten och framhäver även vad konsekvenserna och resultaten blir av att implementera/implementera dessa i verksamheten, i enlighet med vad kriteriet förstå utifrån Lundquists analysmodell innefattar. Rektor 1 anser att styrningen är för otydlig, något som dels sägs rakt ut i intervjun men som också går att urskilja från materialet genom avsaknad av diskussion om specifika implementeringsobjekten, trots att dessa explicit frågas om. Rektor 1 har förståelse för vikten att bedriva ämnet och vikten av att ämnet prioriteras i högre mån än vad som tidigare gjorts. Rektor 1 menar också att det inte finns tillräckligt med information och stöd om hur dessa implementeringsobjekt bör implementeras i verksamheten och menar även att det inte framgår tillräckligt tydligt vad som ska innefattas i ämnet sex-och samlevnadsundervisning. I fråga om delarna med systematisk uppföljning, kvalitetsarbete och samverkan lärare emellan ger rektor 2 en bild av klar medvetenhet om varför dessa behövs i verksamheten med sex-och samlevnadsundervisning, som går i linje med vad tidigare forskning dragit slutsatser kring. Rektor 1 har en bättre förståelse för samverkan lärare emellan än systematisk uppföljning och kvalitetsarbete.

5.3.2 Kunna

I kriteriet kunna ser vi på implementering utifrån ett tydligt top-down perspektiv. Det rör sig om huruvida de styrande skapar de förutsättningar som krävs för att tillämparen ska ha möjlighet att implementera objekten i verksamheten. Detta är inget som skiljer sig åt beroende på vilken tillämpare det handlar om eller om dennes personliga uppfattningar om implementeringsobjektens relevans. Även i kriteriet kunna, vid jämförelse de två skolorna emellan, tycks förutsättningarna rektorerna har för att implementera lagarna/förordningarna vara tämligen lika. Båda menar att de ekonomiska resurserna inte räcker till, men rektor 2 menar att detta går att komma runt så länge frågan prioriteras rätt av ledningen. De menar att man måste söka andra medel för att kunna bedriva en verksamhet som innefattar dessa tre delar i sex-och samlevnadsundervisningen. Där förutsättningarna brister som mest menar rektor 1 är tidsutrymmet. Denne menar att verksamheten skolan ska bedriva innefattar så många delar att det inte finns utrymme för varken samverkan, då läroplanerna redan är för pressade, eller att tiden finns för kvalitetsarbete eller systematisk uppföljning. Rektor 2 uttrycker inte detsamma, men det går att urskilja att denna menar att det är en prioriteringsfråga både när det rör ekonomiska resurser och tidsutrymmet. Personalbrist är även något som framkommer i samtal om detta, då båda menar att man måste avsätta personal för att specifikt jobba med dessa delar i verksamheten, personal som initialt inte finns.

5.3.3 Vilja

Med kriteriet vilja ser vi på implementeringen utifrån ett bottom-up perspektiv, då det rör sig om huruvida tillämparen i fråga ser relevansen för implementeringsobjekten och att det i slutändan är upp till tillämparen huruvida objekten implementeras i slutändan. Lundquist menar att tillämparen måste vilja implementera objekten för att det ska ske på ett lyckat sätt. Med detta innebär att

denne personligen ska anse att det är av relevans och att motivation ska finnas för att genomföra implementeringen. Vidare ska tillämparen i fråga känna lojalitet gentemot styrdokumentet för att motiveras till att implementera dessa. När vi analyserar materialet utifrån kriteriet vilja så ser vi att det är här som den tydligaste skiljelinjen mellan de två rektorerna finns. I intervjun med rektor 2 urskiljer vi en tydlig motivation och stora ambitioner för verksamheten rörande sex-och samlevnadsundervisningen. Denna motivation gör att rektor 2 ser vikten av att implementera objekten i verksamheten, då denne tydligt strävar efter att implementera det som krävs för att verksamheten ska vara god. Att rektor 2 känner motivation att prioritera sex-och samlevnadsundervisningen gör även att denne lättare kommer runt problematik som finns vid brist på ekonomiska resurser, tid och kunskap, på ett annat sätt än vad rektor 1 gör. I båda fallen framhäver rektorerna att lojaliteten gentemot styrdokumentet och styrningen måste finnas och att man inte kommer runt detta som rektor. Skillnaden för prioriteringen ligger således inte i att de känner sig olika mycket lojala gentemot styrdokumentet. Vi kan här inte heller urskilja samma resultat som Maria Jarl kommit fram till, att rektorer på skolor i mindre kommuner inte känner samma lojalitet gentemot styrdokumentet. Detta tycks således inte vara någon alternativ förklaringsfaktor till att kriteriet vilja skiljer sig stort åt mellan fallen.

6. Diskussion

Resultaten som framkommer i studien är att de två fallen skiljer sig åt om man analyserar materialet utifrån analysmodellen. Vi ser att prioriteringsfrågan tycks spela en stor roll. Om ämnet prioriteras av ledningen så kan problem som brist på tid eller ekonomiska resurser hanteras på ett hållbart sätt. Det är alltså viktigt att hitta incitament för rektorer att prioritera ämnet sex-och samlevnadsundervisning. Detta kan däremot läsas in vara problematiskt. Om något måste prioriteras innebär det inte sällan att något annat måste prioriteras bort. Om rektorer ställs mellan val av detta slag är det troligt att sex-och samlevnadsundervisningen prioriteras bort av denna anledning. Således talar resultaten för att de styrande skulle behöva skapa utrymme och ekonomiska möjligheter för ledningen att kunna prioritera utan att bortprioritera. För att koppla till vad Rothstein menar med de ”yttre ramarna” så måste se styrande se till att de yttre ramarna fungerar för att tillämparna ska kunna implementera objekt på ett sätt som är fungerande för verksamheten de befinner sig i.

Även förståelsen är något som skiljer de två fallen åt. Att rektor 1 inte förstår konsekvenserna av att inte implementera objekten i verksamheten kan vara en anledning till att man inte inser att denna prioriteringen måste göras. Vi kan av resultaten se att skola 2, som bedrivit en god sex-och samlevnadsundervisning, i större mån har uppfyllt kriteriet förstå utifrån analysmodellen och dess underliggande kriterier än skola 1. Detta kan tänkas grundas i att förvaltningen i större mån erbjuder information och stöd för att tillämparen ska förstå hur detta ska implementeras och varför än vad gäller förvaltningen vid skola 1. Om detta är fallet så behöver denna förbättra sitt arbete för att öka rektorernas möjlighet att förstå. Alternativt handlar även detta om en prioriteringsfråga, då rektor på skola 2 menar att denne själv vill söka den kunskap som krävs för att förstå implementeringsobjekten och dess konsekvenser, då frågan är prioriterad av denna. Skola 2 uppfyller även kriteriet vilja i större mån, där motivationen och

prioriteringen för att implementera dessa och för sex-och samlevnadsundervisningen generellt, är högre än i skola 1.

Det framkommer av intervjuerna att både skola 1 och skola 2 inte anser att de befintliga ekonomiska resurserna räcker till och att i nuläget måste annat medel sökas för att lyckas implementera objekten i verksamheten på ett bra sätt. Detta gör att vi återigen kan dra slutsatsen om att det delvis handlar om huruvida frågan prioriteras på skolan. Rektor 2 menar att om motivationen finns och området prioriteras så går detta problem att komma runt, genom att motiverat söka medel eller genom att prioritera i budgeten på ett sätt som gynnar förutsättningarna för implementeringen. Detsamma gäller tidsutrymmet. Rektor 1 anser detta vara bland det största hindret för implementeringen av objekten i verksamheten men för rektor 2 handlar detta återigen om en prioritering. Vi ska här också vara medvetna om att vi i studien inte har studerat vad rektor 2 möjligen har prioriterat bort för att skapa utrymme för att implementera detta i sex-och samlevnadsundervisningen och ska således inte anta att rektor 1 felaktigt har prioriterat. Vi kan däremot urskilja att det kan vara problematiskt att man som rektor behöver prioritera olika områden i skolan, då detta kan innebära att elever blir lidande i undervisning inom vissa områden beroende på hur rektorn i fråga väljer att prioritera. Detta är därför något som de styrande måste vara medvetna om så att man kan hitta vägar att få tillämparna att prioritera implementeringsobjekten i fråga. Som presenterades i avsnitt 3.2 så menade Lundquist även att det sätt som de styrande kan förbättra detta är genom att stärka de andra två kriterierna. Om man alltså ökar förståelsen för implementeringsobjekten och implementeringen i sig och skapar de förutsättningar som krävs i form av resurser för tillämparen kan rektorer komma vilja implementera detta mer. De styrande kan också försöka få tillämparen att identifiera sig mer med implementeringsobjekten så kan motivationen att implementera dessa öka.

Vi kan även se att det i dessa fall inte finns någon skillnad i huruvida rektorer

prioriterar vad som står i skollagen eller vad som står i läroplanen. Rektor 2 tycks inte se vikten av samverkan mellan lärare, som står i läroplanen, och kvalitetsarbete och systematisk uppföljning, som står i skollagen, som av olika vikt för verksamheten. Vidare tycks rektor 1, om något, i större utsträckning se till vikten för samverkan mellan personal i ämnet. Att implementera skollagen över förordningar från läroplanen tycks alltså inte vara något vi kan urskilja utifrån materialet.

7. Slutsats

De slutsatser vi kan dra av detta är att analysmodellen *förstå, kunna, vilja* tycks spela en roll i implementeringsprocesser i verksamheten för sex-och samlevnadsundervisning. Resultaten säger oss att skolor som har en god sex-och samlevnadsundervisning har en rektor som i större mån uppfyller kriterierna *förstå, kunna, vilja* i implementeringsprocessen och vice versa. Vi kan urskilja ett mönster som säger oss att där rektorer uppfyller dessa kriterier tenderar sex-och samlevnadsundervisningen att vara god. Vi ska däremot vara ödmjuka inför att detta är slutsatser som grundar sig på endast två fall och att alternativa förklaringsfaktorer kan finnas. Studien visar ändå att dessa faktorer tycks ha någon form av inverkan, om den än inte säger hur stor denna inverkan är och om dessa faktorer samverkar med andra förklaringsfaktorer. Resultaten ger incitament för fortsatta studier inom sex-och samlevnadsundervisningen men resultaten kan även generaliseras till andra områden än sex-och samlevnadsundervisningen inom skolan där rektor har ett ansvar för att implementera vissa objekt.

Fortsatt forskning borde grunda sig i resultaten som framkommit av denna studie. Då tillförlitligheten till resultaten är tämligen låg på grund av få fall borde forskning göras på ett större antal fall för att se om sambandet håller. Vidare borde studier likt dessa inkludera ett större antal alternativa förklaringsfaktorer. Detta är något som denna studie inte haft möjlighet till i den mån som hade varit önskvärt, då valen av fall har grundats på resultaten från Skolinspektionen och inte utifrån andra egenskaper skolorna/kommunerna/rektorerne besitter. Vidare forskning bör även fokusera kring hur man kan lösa den problematik som studien påvisar uppkommer på grund av att kriterierna *förstå, kunna, vilja* inte uppfylls i implementeringsprocessen.

Sammanfattningsvis kan vi tydligt urskilja vad forskning säger hur en god sex-och samlevnadsundervisning ska bedrivas och att Skolinspektionen framhäver

liknande argument. Vi vet att rektorer inte implementerar de studerade lagarna/förordningarna så som de bör för en god sex-och samlevnadsundervisning. Vi kan här se att rektors rollen är pressad, att det är svårt att hitta utrymme och att frågan måste prioriteras för att undervisningen ska kunna bedrivas på det önskade sättet. Det gäller att hitta sätt som göra rektorers arbete hållbart, där något kan prioriteras utan att annat bortprioriteras, där styrningen är tydlig så att rektorer har möjlighet att förstå för att kunna göra och där resurser finns så att det inte är upp till omständigheterna på den specifika skolan att avgöra vilken undervisning eleverna får. Detta kan vara en väg framåt för att tackla problemen med den ojämlika sex-och samlevnadsundervisningen på svenska gymnasieskolor.

8. Referenslista

- Ahlbäck Öberg, Shirin & Rothstein, Bo (2014). Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem. 5., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- *Fakta om friskolor* (2017). Stockholm: Friskolornas Riksförbund. Tillgänglig på Internet: <http://www.friskola.se/storage/ma/7922ee1ef0d9466c807f238630ced6cb/bb0bc61137b74a42910c465afd14af87/pdf/257A9484B156501AC8F3DFACD2F366D4911B4D42/Fakta%20om%20friskolor%20Mar%202017.pdf>
- Forsberg, Margareta (2007). *Ungdomars sexuella hälsa [Elektronisk resurs] : interaktionella kunskapssammanställningar och svenska erfarenheter av förebyggande arbete*. Stockholm: Socialstyrelsen Tillgänglig på Internet: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9208/2007-123-34_200712335.pdf
- *Forskningsetiska riktlinjer inom samhällsvetenskaplig-humanistisk forskning* (2007). Enskede: TPB
- *Förordning om läroplan för gymnasieskolan*. (SKOLFS 2011:144) Utbildningsdepartementet.
- Hill, Michael J. & Hupe, Peter L. (2014). *Implementing public policy: an introduction to the study of operational governance*. 3. ed. Los Angeles: SAGE
- Jarl, Maria (2012). *Skolan och det kommunala huvudmannaskapet*. 1. uppl. Malmö: Gleerups

- Knutagård, Hans (2000). *Sexualiteten som metod*. Malmö: RFSL. Tillgänglig på Internet: <http://www.ingressus.se/wp-content/uploads/2014/06/2000.Sexualiteten-som-metod.pdf>

- Lantz, Annika (2013). *Intervjumetodik*. 3., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

- Lipsky, Michael (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded ed. New York: Russell Sage Foundation

- Lundquist, Lennart (1977). *Förvaltningen i det politiska systemet*. 2., revid. uppl. Lund: Studentlitt.

- Lundquist, Lennart (1992). *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur

- Lundquist, Lennart (1987). *Implementation steering: an actor-structure approach*. Lund: Studentlitteratur

- *Sex i skolan: organisation, ansvar och innehåll i sex- och samlevnadsundervisningen : ett stödmaterial*. (2013). Stockholm: Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU). Tillgänglig på Internet: <https://www.rfsu.se/globalassets/pdf/sex-i-skolan.pdf>

- *Sex- och samlevnadsundervisning i gymnasieskolan: sexualitet, relationer och jämställdhet i de gymnasiegemensamma ämnena*. (2013). Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3012>

- *Sex- och samlevnadsundervisning i särskolan: jämställdhet, sexualitet och relationer i grundsärskolan och grundsärskolans inriktning träningskola, samt gymnasiesärskolans nationella och individuella program.* (2014). Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3347>

- Skarpås, Emma(2010). *Dundermycket sexualundervisning.* Malmö: Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU). Tillgänglig på Internet:http://www.rfsu.se/Bildbank/Lokalt/Malmo/dokument/Dundermycket_web.pdf?epslanguage=sv

- *Skollag* (SFS 2010:800). Stockholm. Utbildningsdepartementet.

- Skolinspektionen(2018). *Sex-och samlevnadsundervisning.* Stockholm: Skolinspektionen. Tillgänglig på Internet:<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2018/sex-och-samlevnad/sex-och-samlevnadsundervisning-rapport-feb-2018.pdf>

- Skolinspektionen (2018). *Återkoppling.* Stockholm: Skolinspektionen. Tillgänglig på Internet: http://siris.skolverket.se/siris/ris.siris_kvalgranskning_enhet.search_form

- Skolverket [Elektronisk resurs]. (2018). *Det här gör skolverket.* Stockholm: Skolverket. Hämtad: 2018-05-15. Tillgänglig på Internet:<https://www.skolverket.se/om-skolverket/det-har-gor-skolverket-1.61165>

- SRHR. (n.d). *Om SRHR.* Hämtad: 2018-05-15. Tillgänglig på Internet: <https://www.srhr.se/kurssida/om-srhr>

- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod* 1. uppl. Stockholm: Liber
- Vedung, Evert (2016). *Implementering i politik och förvaltning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

9. Bilagor

9.1 Bilaga 1 - Intervjumall

1. Känner du till att dessa lagar/förordningar borde implementeras i sex-och samlevnadsundervisningen?
2. Anser du att lagarna/förordningarna tydligt anger hur arbetet med sex-och samlevnad bör läggas upp?
3. Anser du att det, genom exempelvis kommunen/skolverket, finns ordentligt med information om hur man kan jobba för kvalitetsarbete, systematiskt följa upp och samverka mellan personal och ämnen, i sex-och samlevnadsundervisningen?
4. Vad får det för möjliga konsekvenser för elevers lärande i ämnet om man inte jobbar för kvalitetsarbete, systematiskt följer upp och samverkar mellan personal och ämnen?
5. Vad skulle resultatet för elevers lärande bli om man jobbar för kvalitetsarbete, systematiskt följer upp och samverkar mellan personal och ämnen, i sex-och samlevnadsundervisningen?
6. Anser du att det finns tillräckligt med ekonomiska resurser, tillräckligt med tid och tillräckligt med personal för att jobba med dessa tre lagar/förordningar? Varför/varför inte?
7. Behöver du som rektor utökad kunskap om hur man kan jobba med

kvalitetsarbete, systematiskt följa upp och samverka mellan personal och ämnen, i sex-och samlevnadsundervisningen?

8. Vad finns det för hinder som eventuellt försvårar att genomföra tre lagar/förordningar?

9. Hur prioriterat är sex-och samlevnadsundervisningen, jämfört med andra ämnen och varför?

10. Varför/varför inte är de tre nämnda lagarna/förordningarna bra och/eller viktiga för sex-och samlevnadsundervisningen? Finns det annat som är viktigare att fokusera på i ämnet?

11. Då man som rektor dels företräder lärarna och dels är en kommunal tjänsteman kan det uppstå intressekonflikter. Känner du som rektor störst lojalitet gentemot kommunen och styrdokumentet eller mot lärarna? Varför?